

v tomto oddílu zřejmá i v dílčích, z hlediska doby však významných aspektech. Příkladem může být vlna františkánských fundací jakožto formy deklarace sociálního statutu v prostředí nejvyšších společenských vrstev, anebo typ venkovského faráře, jehož dílem a životním odkazem bylo všestranné zvelebení kostela, při němž dlouhodobě působil (na příkladu kájovského faráře Michaela Pilse, † 1503).

Průběžně se v knize setkáváme s aspekty zdánlivě okrajovými, tvořícími ovšem významnou součást „sociálních dějin“ architektury. Často jsou v textu i na fotografiích zastoupena heraldická a nápisová média v sakrálních i profánních prostorách či desky s letopočty a pamětními texty (na vnějších i vnitřních stěnách, okenních a dveřních ostěních i na jednotlivých kusech vnitřního vybavení). Druhým takovým příkladem je *imitatio* – naznačení možných inspiračních zdrojů a vazeb, které reálně mohly, ale mnohdy ani nemusely existovat (k méně známým případům mohou patřit okna v průčelí radnice v Nymburku připomínající okna na Ludvíkově křídle královského paláce na Pražském hradě); v každém případě jde o cenné náměty k úvahám o konkrétních projevech principu napodobení zvláště v architektuře doby jagellonské. Konečně jako třetí aspekt můžeme připomenout fortifikace spjaté se sakrální architekturou – opevněné kostely, předmět letitých diskusí především z hlediska klasifikačního a v případě dochovaných pozůstatků či jejich pouhých náznaků typu příkopů též interpretačního. V knize se dostalo pozornosti skupině opevněných kostelů na jižní a jihozápadní Moravě.

Velmi specifické místo v knize zaujímá Kutná Hora. Z plných 150 stran téměř polovinu zabírá chrám sv. Barbory, dále jsou pojednány nejvýznamnější objekty sakrální i profánní, pozornost je ovšem věnována i unikátně dochovanému souboru iluminovaných rukopisů z doby kolem roku 1500, provenienčně (resp. objednavatelsky) spjatých s kutnohorským prostředím. V naznačené souvislosti si uvědomujeme ještě jednu obecnou skutečnost – ve srovnání s prostorem věnovaným Kutné Hoře by se mohlo jevit např. dvacet stran vyhrazených Brnu či třicet pro Olomouc jako disproportionálně málo. Ukazuje se, jak dalece je tedy aktuální stav poznání (a vlastně i samotné jeho možnosti) určující i pro strukturu a proporce velkých souhrnných prací.

Domnívám se, že by zcela adekvátní od syntéz toho rozsahu, jaké v posledních letech předložil J. Kuthan (v tomto směru lze hovořit za oba svazky *Královského díla*), očekávat zásadní přínos v oblasti základního výzkumu ke stavební historii jednotlivých pojednávaných objektů,

případně z hlediska umělecko-historického rozboru jednotlivých děl. Těžiště tkví podle mého trochu jinde: po třech až čtyřech desetiletích od vydání *Pozdně gotického umění v Čechách 1471–1526* (1978, 2. vyd. 1985) a příslušných svazků *Dějiny českého výtvarného umění* 1/1–2 (1984) máme před sebou novou syntézu architektonického a uměleckého obrazu poděbradských a jagellonských Čech, Moravy a vedlejších korunních zemí. Na rozdíl od obou jmenovaných kompendií není strukturována po jednotlivých uměnovědných liniích (architektura, malířství, sochařství atd.), tedy dle kritérií z hlediska pojednávání doby v zásadě anachronických. Určujícím je kontext sociální, který autor hledá v pozadí všech stavebních i uměleckých počínů. Tomu odpovídá i samotná struktura díla, v němž nacházíme pospolu to, co z hlediska sociálního k sobě historicky náleželo, a je tedy navzájem srovnatelné (panovnické fundace, šlechta, města, církevní mecenáti atd.). Jako celek oba díly jasně prokázaly i skutečnost, že o uměleckém (kulturním) mecenátu lze oprávněně hovořit již pro pozdní středověk, ač se o tom nejednou pochybovalo (a dílem snad ještě pochybuje), zejména z pozic až samoúčelně vybrušovaných definic mecenátu raně novověkého.

Zcela na závěr nelze nezmínit obrazovou výbavu – nejen ve smyslu prostého konstatování, že je mimořádná z hlediska hodnoty dokumentární i estetické. Zastoupena jsou díla malířská, sochařská i knižní, výrazně však převažuje architektura – celky i signifikantní detaily (klenby, arkýře, erbovní a nápisové desky, mistrovské kusy kamenické práce). Při pohledu na štíhlé, protáhlé a neobyčejně půvabné vertikály kostelních, městských i hradebních věží, jejichž dokonalosti tu i onde evidentně napomohly grafické editory, si uvědomujeme, jak i po staletích dovede být dávný vedutistický trik v podobě subtilních, předimenzovaných vertikál působivý.

ROBERT ŠIMŮNEK

Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy. Velká Praha A–L*, Academia, Praha 2012

1079 s., ISBN 978-80-00-2107-6

Topografický přehled pražských památek se v aktuálním svazku soustřeďuje na území tzv. Velké Prahy, a to katastrální obce začínajícími na písmena A až L. Historická pražská města byla již zmapována v předchozích svazcích edice, které

vycházely v devadesátých letech. Staršími předchůdci současně uměleckohistorické topografie byl Soupis památek historických a uměleckých (na počátku 20. století byly vydány soupisy okresů Vinohradského a Karlínského) a také Umělecké památky Čech z roku 1957 a z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, které zachycují řadu památek zde uvedených. Umělecké památky Prahy také na tyto soupisy vědomě navazují. Od doby vydání Uměleckých památek Čech se ale výrazně rozšířil úhel pohledu na to, co je památka, takže čtenář s potěšením uvítá kvantitativní nárůst hesel i rozšíření tematického záběru, například o památky industriální. Často se tu setkáváme s objekty zmiňovanými v literatuře zcela nově.

Každé katastrální území začíná kapitolou, v níž je v krátkosti představen historický vývoj obce, včetně vývoje územního (nechybí mapy stabilního katastru) a demografických aspektů. U některých důležitých pražských čtvrtí je připojen také přehled moderního urbanistického vývoje. Za názvem obce vždy stojí rok, kdy se obec stala součástí Velké Prahy, a městská část, pod kterou v současnosti patří. Teprve poté následují hesla, která se věnují jednotlivým památkám. Nejprve jsou uváděny archeologické lokality, následují církevní památky, ostatní objekty podle čísla popisného (např. veřejné stavby, usedlosti, rodinné i nájemní domy atd.), na konci každé obce jsou uvedeny samostatné hřbitovy a také plastiky umístěné ve veřejném prostoru. U kostelů je zpravidla uveden také jejich mobiliář. Na závěr každého hesla je uveden vždy postačující přehled archivních i publikovaných pramenů a literatury.

Na Uměleckých památkách se podílel kolektiv téměř tří desítek autorů. Jednotlivé katastry byly zpravidla rozděleny mezi několik hlavních autorů, na důležitých heslech spolupracovalo najednou hned několik odborníků. Vzhledem k šíři záběru a počtu hesel, která vznikala v průběhu řady let, nemohlo ve všech případech dojít k aktualizaci poznatků, popisu stavu nebo k doplnění aktuální literatury k datu vydání.

Důležitý pramen představovaly stavební archivy jednotlivých městských částí, z nichž pochází značná část informací i velice cenné stavební plánové dokumentace, která publikaci doprovází. Bohatě je plány vybavena například pasáž věnující se vilové kolonii na Babě v katastrálním území Dejvic nebo například kapitola o Holešovicích, kterou lze obecně hodnotit jako jednu z nejpovedenějších. Publikaci doprovází také četné fotografie a nechybí ani některé archivní záběry, které dokumentují stav v některých případech již zaniklých památek a lokalit. Na konci svazku je připojen seznam literatury, dále jmenný

a věcný rejstřík a rovněž také velice užitečný rejstřík ulic, kde jsou seřazena i čísla popisná objektů zmiňovaných v heslářích.

Velký prostor je věnován církevní architektuře, pečlivě je zpracována například kapitola věnující se Břevnovskému klášteru a jeho areálu. Nicméně je škoda, že u řady venkovských kostelů středověkého původu jsou publikovány plány, které vyšly již více než před sto lety a navíc bez legendy ke stavební analýze a dokonce i bez měřítka, třebaže již namnoze existují aktuálnější zaměření. Autoři nezapomněli dát dost prostoru ani pražským předměstským usedlostem, které jsou dnes obklopeny městskou zástavbou a čelí silným rozvojovým tlakům. Publikace rovněž přináší mnoho informací o stavební produkci konce 19. a první poloviny 20. století. Je to dáno charakterem zástavby, která vznikala ve vrcholném období rozvoje městských částí širšího centra Prahy. Největší důraz však autoři kladou na architekturu meziválečnou.

S tím souvisí i první poznámka k celkové koncepci soupisu. Struktura jednotlivých hesel je tvořena krátkým registrem, který uvádí, o jaký objekt se jedná, kdy vznikl, a jméno autora návrhu. Teprve poté následuje historie objektu, popis a případně i stavební vývoj. Řada statí věnovaných především běžné meziválečné stavební produkci však nad rámec registru nejde a pouze opakuje již řečené. Čtenář zde zcela postrádá informaci, čeho je třeba si na objektech vlastně všimnout (např. katastry Dejvic, Bubenče, Břevnova). Chybí zde informace o urbanistickém kontextu nebo třeba o dalších podobných realizacích.

Druhá poznámka se vztahuje ke komplikovanému vztahu autorů k moderní poválečné architektuře. Z tohoto období je zde představeno jen málo příkladů, třebaže také v padesátých letech a později vznikala kvalitní architektura (některé hodnotné příklady bývají ostatně letmo zmíněny na konci úvodních kapitol). Největší zastoupení mezi uměleckými památkami tohoto období má tak sochařské umění ve veřejném prostoru. V tomto kontextu se ukazuje jako závažný nedostatek publikace, že postrádá zastřešující úvodní kapitolu, která by dokázala shrnout urbanistický vývoj Velké Prahy ve 20. století a rovněž také její moderní architektury. Z důležitých reprezentantů architektury období komunismu, které nejsou zmíněny vůbec, můžeme uvést třeba výstavní pavilón obchodního zastupitelství SSSR v Bubenči nebo hotel Praha v Dejvicích. Jeho umístění ve vilové čtvrti sice nebylo šťastné, ale jako takový rozhodně patří ke špičkovým projevům soudobé architektury, k níž neodmyslitelně patřil také jeho interiérový design.

Samostatné heslo by čtenář očekával především u těch několika málo představitelů poválečné architektury, kteří jsou zapsáni v ústředním seznamu kulturních památek. Jde třeba o hotel International v Dejvicích ve stylu socialistického realismu nebo o hotelový dům na Invalidovně (experimentální sídliště na Invalidovně reprezentuje pouze mazutová výtopna). Na druhou stranu byl do uměleckých památek zařazen například kostel ve Kbelích, který byl dostavěn teprve před deseti lety, nebo Barrandovský most (tím není řečeno, že neprávem). Volba zařazení či nezařazení do Uměleckých památek, které představují zároveň jakousi generační sumu poznatků, může mít nakonec i vliv na utváření veřejného povědomí o uměleckých a památkových hodnotách, ale v neposlední řadě i praktický dopad na případné pokusy o prohlášení za kulturní památku. Katalog jinak zahrnuje naprostou většinu zapsaných nemovitých kulturních památek. Vyšší statut legislativní ochrany je však uváděn velice nesytematicky.

ROBERT GÁJA

ARCHEOLOGIE

Petr CHARVÁT, *The Emergence of the Bohemian State*, Brill, Leiden – Boston 2010 (= East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Vol. 13)

288 s., ISBN 978-90-04-18009-3

Petra Charváta není třeba podrobněji představovat českému ani zahraničnímu publiku. Jeho hlavní odborný zájem se soustředí na dějiny raných států Předního východu, současně však přispívá cennými postřehy i k poznávání nejstarší minulosti českých zemí. Obě tyto kompetence zúročil ve své knize věnované počátkům českého státu, nebo lépe dějinám českého území v 6.–10. století.

Autorův přístup ke sledované problematice je přinejmenším neortodoxní a podstatně se liší od všech ostatních studií tohoto zaměření. Jako jeden z mála českých badatelů se Charvát nenechává při výkladu dějin závěru raného středověku strhnout výpovědí dostupných písemných pramenů, a jestliže archeologická svědectví ukazují odlišným směrem, neváhá je následovat.

Charvátova zkušenost s výzkumy časných států Předního východu mu umožňuje oprostit se od tradičních přístupů a nahlížet problém v širší perspektivě časové i geografické. Otázkou však zůstává, zda závěry, ke kterým dochází, jsou akceptovatelné – i to je ale průvodním jevem nových přístupů.

Původní, česká verze knihy vyšla v roce 2006 v nakladatelství Vyšehrad a byla pojata jako populárně naučná literatura. Tomu byl přizpůsoben i jazyk a vyprávěcí styl. Knihu do angličtiny přeložil sám její autor, což nepochybně přispělo ke kompaktnosti díla a zachování jeho svérázného stylu. Ačkoliv rozsah a základní členění textu odpovídá české verzi, pro anglické vydání byla provedena řada změn. Charvát předně text přizpůsobil odbornému čtenáři a vynechal řadu čtivých, avšak triviálních informací. Naopak byly doplněny pasáže, které text přibližují zahraničnímu čtenáři, neznalému českých reálií. Při překladu došlo také k dílčím úpravám a přeskupení textu v rámci jednotlivých kapitol, což pozitivně přispělo k logice výkladu. Přepřelovaný a podstatně rozšířen byl i poznámkový aparát, do něhož byla doplněna aktuální literatura. Českému vydání odpovídá i obrazová příloha; přidána byla pouze kresba zlatého prstenu s židovským nápisem, nalezeného při výzkumu na náměstí Republiky. Popisky k obrázkům s ohledem na zahraničního čtenáře autor mírně rozšířil.

Knihy Petra Charváta může jistě vyvolávat rozporuplné reakce. Některé hypotézy se s obecným pochopením nesesetkaly. Třeba etymologický výklad slovanského „mir“ a jeho poněkud přímočaré spojení s indoíránským božstvem Mithrou, nebo ztotožnění bájněho knížete Kroka s Alamanským panovníkem Crocem z přelomu 3. a 4. století. Naopak upozornění na širší meziregionální vazby, například zapojení českých zemí do mezinárodního obchodu na základě výskytu zlatých a bronzových byzantských mincí, doklady importu českých granátů a jejich výskyt v merovejských špercích už v průběhu 7. století nebo svědectví obchodních kontaktů se severoněmeckými a frískými obchodními centry na sklonku 8. století přinášejí zajímavé impulsy pro budoucí bádání. Právě další rozvíjení těchto podnětů může cenným způsobem obohatit poznání období středověku, které vzhledem k absenci písemných pramenů můžeme (zatím právem) nazývat temným. Petr Charvát svým přístupem naznačuje, jakým způsobem je možné z tohoto stavu vykročit.

MARTIN ČECHURA